

## Grundtvigs optegnelser med titlen: Irenæus

*Transskriberet og kommenteret.*

*Af Ulla Kiel*

Optegnelserne indeholder notater og uddrag af et værk af Irenæus. Grundtvig skriver udsagn ned om: frelsen, skriftsynet, dåben, kalken, (nadveren) trosbekendelsen og om kirken.

Grundtvig har oversat 5. bog af Irenæus' skrift mod kætterne »Adversus Haereses«. Oversættelsen udkom i 1827 i »Theologisk Maa-nedsskrift«. Den udkom senere som selvstændig bog i 1855 med titlen: »Om Kjødets Opstandelse og det evige Liv«. Grundtvig skriver i forordet om »de, der forkaster Irenæus-Bogens Vidnesbyrd om Troens Ord ved Daaben, og vil paa fri Haand pine det ud af Apostelskriften, de er meget ilde farne med denne Bog, som netop er det eneste skriftlige Vidnesbyrd om Apostelskriftens Ægthed«. Grundtvig oplyser her også, at han læste Irenæus første gang for fire år siden.

Grundtvigs oversættelse er forsynet med noter. Heri omtaler han blandt andet »vore Dages Rationalisme«. Han tilføjer, at den er kendetegnet ved, at den ikke bryder sig om, hvad der er kristendom.

I 1825 udgiver Grundtvig »Kirkens Gienmæle«, stridsskriftet mod professor H.N. Clausen. Han daterer det til Irenæi dag, som ifølge Universitetsalmanakken falder på den 26/8. Dateringen alene er et fingerpeg om, at Irenæus tillægges betydning i denne forbindelse.

Både med hensyn til tidspunkt og med hensyn til tanker er der al mulig sandsynlighed for, at Irenæus har haft stor betydning for Grundtvig i disse år. I 1825 er Grundtvigs første møde med Irenæus et til to år gammelt.

Grundtvig brugte J.-E. Grabes udgave af »Adversus Haereses«. Den udkom 1702 i Oxford. Grundtvig købte bogen på en auktion i 1824. Det er den, han henviser til i noterne til oversættelsen af 5. bog. Note 1 til kapitel 28 henviser han til sidetal. Note 1 til kapitel 29 henviser han til 4. bog kapitel 73-76. Det er kun i Grabes udgave, man finder så højt kapiteltal.

Grundtvig har kun sidetal i excerpterne. Kapitelinddelingen, som jeg har anført under sidetallene, er fra den udgave, som Rousseau og Doutreleau fremlægger i serien »Sources Chrétiennes«.

### *Optegnelserne*

Grundtvigs optegnelser med titlen, »Irenæus«, indeholder uddrag og notater fra 1., 3. og 4. bog af »Adversus Haereses«. Uddragene er for en dels vedkommende oversat til dansk, andre på latin og græsk. Der er ingen uddrag eller notater fra 2. bog. Denne indeholder stort set gentagelser og uddybning af indholdet i 1. bog. Dette har Grundtvig åbenbart allerede vidst, siden han ikke har nogen notater derfra.

Grundtvig vælger sine uddrag med sikker hånd, så det går an at hævde, at det ikke er første gang, han læser Irenæus. Notater og uddrag kan derfor meget vel være foretaget i forbindelse med udarbejdelsen af »Kirkens Gienmæle«. Andre og dermed senere tidspunkter kan dog nok ikke udelukkes. Det fremgår af genudgivelsen af oversættelsen af 5. bog af »Adversus Haereses« i 1855, at Grundtvigs interesse for troens ord ved dåben og for apostelskriften var usvækket.

### *Irenæus*

Irenæus var født i Lilleasien. Han blev biskop i Lyon i Sydfrankrig i 177. »Adversus Haereses« blev til i løbet af de følgende år. På den tid var Ny Testamentes omfang endnu ikke fastlagt. Der var kristne menigheder, før der var en bog. Kriteriet for kristendom var ikke en bog, men trosbekendelsen.

For Irenæus gør der sig et særligt forhold gældende. Nogle af hans menighedsmedlemmer var keltisktalende, som ikke havde noget skriftsprog. Deres kendskab til kristendom kunne kun komme fra det mundtligt overleverede ord, men det viste sig i praksis at være nok.

Irenæus skriver, at den, der kender »Sandhedens Regel« (trosbekendelsen) fra dåben, også er fortrolig med bibelske udtryk, navne og lignelser og ikke vil forfalde til kætternes vilkårlige skriftbrug (1. bog 9,4). Det er eksempler på denne vilkårlige skriftbrug, vi møder i uddragene s. 35-43.

### *Optegnelsernes indhold*

En række uddrag handler om troen. Troen er den ene og samme i hele kirken. Kirkens universalitet betragtes i denne forbindelse som et tegn på, at sandheden gives videre gennem den. »Hele Kirken i hele Verden har een og den samme Tro«. (s. 48) (n1).

Kirken videregiver trosbekendelsen, også kaldet »Sandhedens Regel«. Den modtages ved dåben, og den er den eneste levendegørende tro. »Den christelige Sandheds-Regel, at der er en eneste Gud, som haver skabt alt ved sit Ord og sin Aand« (s. 93) (n2).

Notaterne om dåben handler om, at den sker til syndernes forladelse, og at den skænker uforkrænkelighed, medens der ifølge kætterne ikke sker nogen genfødsel i dåben. (n3).

Nadveren, som her kaldes »kalken«, nævnes i et notat om enheden mellem Jesus, den korsfæstede, og Kristus, den opstandne. Kætterne benægtede denne enhed og hævdede, at der var tale om to forskellige personer. (n4).

Der gøres udførligt rede for kætternes frelsesforståelse i uddragene fra siderne 19 + 29. Kætterne mener om sig selv, at de er åndelige af natur og nødvendigvis må blive salige. De sjælelige mennesker kan (kun) håbe på at blive salige gennem øvelse, medens de jordiske mennesker umulig kan blive salige.

Denne frelsesforståelse er udtryk for en nedvurdering af det skabte. Det er således bevidst, at Grundtvig noterer fra s. 244 om dåben, at »den skienker vore Legemer Eenhed til Uforkrænkeligheds Arv«.

De to sidste citater er på latin og på græsk. Det næstsidste (s. 359) indeholder Irenæus' bøn om, at kætterne må komme væk fra deres vildfarelser og frem til den sande tro. Modstanden gælder kætternes meninger og ikke deres person. Der er tale om et langt citat, som Grundtvig må tænkes at tillægge betydning.

Det sidste citat (s. 360) handler om apostlenes sande lære, som er spredt over hele verden gennem kirken.

Optegnelserne foreligger her transskriberet for første gang. De vidner om Grundtvigs dybtgående kendskab til Irenæus' forfatterskab. Grundtvig har noteret nogle af de opfattelser, som vi genfinder i hans eget forfatterskab. Optegnelserne giver os et indblik i, hvad der optog ham, hvilke forfattere han læste i den forbindelse og giver mulighed

for at arbejde med spørgsmålet om, hvornår han anvendte disse notater og til hvilket formål.

1. bog De (Kiætterne) vil ikke kalde ham (Christus) *Herren*.
- Pg  
19 Den faste Tro paa den eneste alraadende, Gud  
(1,3+1,5) Fader og paa den eneste Herre Jesus Christus  
Guds Søn.
- 29 Det kalde de Syntelein, naar alt det Aandelige  
(6,1) er uddannet og fuldkomment i Indsigt, det er  
de Aandelige Mennesker, som havde den fuld-  
komne Erkiendelse af Gud og Achamoth og faa  
disse i Hemmelighederne. Indviede udgive da  
sig selv, men da de blot sjælelige
- (6.2) Mskr. lære kun det sjælelige og bestyrkes ved  
Gjerninger og den blotte Tro, og det sige de, er  
ei Kierke-Folk, og er 114 det derfor vel nød-  
vendigt at gjøre Godt, da vi allene umelig kan  
blive salige, men om sig selv lære de, at de  
blive ikke Aandelige ved Øvelse, men er det af  
Natur, og maa derfor nødvendig og i alle Hen-  
seender blive salige. Thi, sige de, ligesaa lidt  
som det jordiske kan tage Deel i Saligheden,  
hvortil det er ubekvemt, ligesaa lidt kan det  
Aandelige, som de selv vil være, underkastes  
Forkrænkelighed, men ligesom Guld i Dynd ei  
taber Glandsen, da Dynd ei kan skade Guld,  
saaledes kan og de, i hvilke materielle Gier-  
ninger de end ned synke, ingen Skade tage,  
eller miste deres Aandelige Grund-Stof.
- 35 De læse hvad der ei staar skrevet og slaa Reeb  
(8,1) af Sand ligesom naar en Konges Billede var  
35-36 smukt dannet af Ædele Stene ved en viis  
Kunstner men En skildte dem ad og sammen-  
satte af dem ikke en Menneskelignelse men en

- Hund eller Ræv, og paastod dog ligefuldt, at det var Kongens deilige Billede, som den viise Kunstner havde gjort, pegende paa Ædelstene, og dermed indbildende Daarer, som ei kendte Kongen, at denne stygge Ræv var hans træffende Billede, saa og Kiætterne med Skriften.
- 38 -
- 43 De bære sig ad som dem der sammenkludre Homeriske Vers til at udtrykke deres Fabler og give Homer Skylden, men hvem der kiendte Homer plukker Alliken til den er nøgen.
- 44 (9,4) Saaledes og her med den som holder fast ved den urokkelige Sandheds-Regel, som han ved Daaben har annammet.
- Cyprian Ep T XXVI. Pamel LXIX Odon? sive Lr Ep 1 1? Lr XII (LXX)? Hil. ad Constant Aag Cynl? Catech II. Mystag Basil lib de Spirit C 12 Const. Apost L (iber?) VII C41.
- 45 (9,5 + 10,1) Den Apostoliske Kierkes Tro. 46. almindelig. 47. hvortil vi er Tillæg men kun bibelsk Udvikling (S 206) 360.
- 48 (10,3) Hele Kirken i hele Verden har een og den samme Tro.
- 53 (11,5) ινα τελειον τελειοτεροι φανοισιν οντες και Γνοιοσικιον γνοιοσιροτεροι
- IU.II,235.
- 59 (13,4) De forføres som ikke omhyggelig bevare den Tro, de af Begyndelsen annammede af Kirken.

- 62  
(13,7) παροιμια er et Ordsprog
- 79 2 Joh. udtrykkelig anføres  
Irenæus
- 86 Fablen om Tjeneren som skulde lære Abraham  
et Gnostisk Æventyr.
- 88  
(21,1+2) Kiætterne fornægtede *Daaben* som en *Gienfø-*  
*delse* til Gud og vilde have hele *Troen* aflagt,  
men tilstod dog at inføre *Daaben* paa Synds-  
Forladelse, men at *Gienfø*delsen skedte ved den  
anden *Daab*, som Herren talde om til *Zebedæi*  
*Sønner*.
- 92 Luft-Aandernes Bespottelse mod den Gud som  
skabde *Sjælene*, som om de kunde undflye den  
Haand hvori var *Livs-Aande*
- 93  
(22,1) Den christelige Sandheds-Regel, at der er en  
eneste Gud, som haver skabt alt ved sit Ord og  
sin Aand.
- 95 -  
(magnetisk Søvn)
- 96  
(24,4) Menander Samaritan - Saturnin i Syrien - Basi-  
lides i Alexandria - Den sidste sagde det var  
Simon af Kyrene som blev korsfæst  
et non oportere confitere eum qui sit crucifixus  
sed eum qui in hominis forma venerit, et puta-  
tus sit crusifixus. - kavlakav Esa. 28.10
- 99  
(24,6) fornægtede og sagde, de var ei Jøder længere  
og ei Christne endnu.
- 99  
(25,1) Karpocrates kaldte Jesus Josephs Søn, et sim-  
pelt Menneske.

- 100  
(25,3) in nullo eis communicantes neque in doctrina, neque in moribus neque in quotidiana conversatione nomine abutuntur, quorum iudicium iustum est Epiph.
- 103  
(26,1) skildte Lovens Gud, den Retfærdige, fra Christi Fader, *den Gode*.
- 104  
(27,3) *Marcion omskar* Lukas Evangelium og Pauli Lære og lærde at Kain, Sodomiter, Ægyptere og alle Hedninger frelstes af Herren ved hans Nedfart til Hades, men Abel, Enoch, Noah, Abraham alt ikke, fordi de, som var vant til at fristes af *deres Gud* (Skaberen) ei kunde gaa ham imøde. (250)
- 105  
(27,4) Christi quidem Jesu nomen tanquam irritamentum præferentes Simonis autem impietate varie introducentes, mortificant multos per nomen bonum sententiam suam male disperdentes, et per dulcedinem etc
- 108 Sønner som blev undrykt skal være Drengbarnet i Aabenbaringen.
- 112  
(31,3) derideant quidem doctrinam eorum, illorum autem misereantur qui adhuc in his tam miserimis et instabilibus fabulis tantam elationem adsumpserunt, ut meliores semetipsos reliquis propter talem agnitionem, imo ignorantiam arbitrentur. - adversus eos victoria est sententiae eorum manifestatio quapropter conati sumus nos universum male compositum vulperculae hujus corpusculum in medium producere et aperte facere manifestum; jam enim non multis opus erit sermonibus at evertendum doctrinam eorum manifestam omnibus factam.
- (31,4)

## 3. bog

198

(Fortale)

Det er den eneste sande og levende Tro, den som Kirken har annammet af Apostlene og meddeler sine Børn, thi den fælles Herre gav sine Apostle Evangeliet i Vold, og ved dem have vi lært at kiende Sandheden, navnlig Guds Søns Lærdom, og til dem sagde Herren ogsaa: Hvo Eder hører, hører mig, og hvo Eder foragter, foragter mig og ham som mig udsendte. 266.70 342-44.59.

200

(2,1)

Unusquisque enim ipsorum omnimodo perversus semetipsum, *regulam veritatis depravans*, prædicare non confunditur.

201

(3,2)

Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitem  
Thi med den Kirke i Nærheden, hvori den Apostoliske Meddelelse er uafbrudt forplantet, maa for den faste Grundvolds Skyld, nødvendig hele Kirken, det vil sige alle de troende i Om Egnen stemme overens

203

(3,3)

Apostlenes Meddelelse og Sandheds Prædiken i Kirken kommet til os et est plenissima hoc ostensio, unum et eandem vivificatricem fidem esse, quæ in Ecclesia ab Apostolis usque nunc sit conservata, et tradita in veritate.

206

(4,3)

Troen paa Faderen og Sønnen almindelig (sammenlign S 45-48) 241.  
Valentin og Kerdo var begge i Rom under Hygin og Vale var endnu til under Anicet, og under denne opstod Marcion, som Polykarp ogsaa kiendte (S 204)

207

Skudsmaalet

208

Sønnens Guddom 229.42.43 (239)



- (5,1)
- 211 Spiritus immundus habitabat in nobis.  
(8,2)
- 213 fieret filius hominis, ad hoc sit et homo fieret  
(10,2) filius Dei.
- 218 Cerinth
- 219 den gamle Vin af Druer og den Ny af Vand  
(11,5)
- 220 Ebionitterne brugde kun Mathæi Evangelium  
(11,7) Marcion kun det af Lukas, omskaaret, de som adskille den lidende Jesus fra Christus som den der ei kunde lide, foretrække Marci Evangelium og Valentin misbruger det af Johannes.
- 221 De fire Evangelier og de fire Levende (Vætter)  
(11,8) i Aabenbaringen - Johannes Løven, Lucas Kalven (Fede Kalven Luk 15) Math Mennesket, og Markus Ørnen. De fire Støtter, hvorpaa Kirken og Troen hviler. Ordet taledede guddommelig (som Løven af Juda) til Patriarcherne, viste sig under Loven billedlig i *Offringerne*, blev saa *Menneske*, og udsendte den Hellige Aand til al Verden, som bedækker os med sine *Vinger*,
- 223 Fire almindelige Pagter (καθολικα διαθηκαι)  
(11,8) gjorde Gud med Menneske-Slægten I med Noah med Buen, II med Abraham ved Omskiærrelsen,[III] med Israel ved Loven, IV med Alle ved Evangelierne.
- (11,9) Nogle forkaste Johannis Evangelium for at undgaae *Talsmanden* og Profetien hvorfor de ogsaa forkaste Paulus.

- 226  
(12,5) μητροπολις της καινης διαθηκης  
(Jerusalem)
- 228  
(12,7) Daaben til Syndernes Forladelse
- 229  
(12,8) Kommer Synden fra Morland
- 231  
(12,12) Marcion lod kun Lucæ Evangelium og Pauli Breve af ham beskaarne gjælde, men alle de andre Gnostikere bekiendte sig til hele Skriften.
- 237  
(14,13)  
(15,2) Valentianerne prædikede offentlig omtrent som Christne for at lokke Menighederne til sig, og qui et queruntur de nobis, quod cum similia nobiscum sentiant, sine causa abstineamus nos a communicatione eorum, et iam eadem dicant, eandem habeant doctrinam, vocemus hæreticos, og siden fortælle de Tilhørerne deres Fyldes uudsigelige Hemmelighed.
- 243-44  
(17,2)  
(17,3) Om den Hellige Aands Hvile paa Herren og Udgydelse over hans Menighed, som Livets Vand og Velsignelses Regnen, hvori vi sammenælted til det ene Brød, som kom ned fra Himmelen. Den Hellig-Aand er Værten i Lignelsen om Mennesket, der faldt iblandt Røvere.
- 244  
(17,2) Daaben (lavacrum) skienker vore Legemer Eenhed til Uforkrænkeligheds Arv.
- 245  
(18,2)  
(357)  
(359)  
(18,3) Kalken er Christi Blods Sæmfund (Meddelelse) og at Jesus, den Korsfæstede, Opstandne er Christus, Salvende af Faderen, med Aanden, som er Salven.
- 248 Sønne*n* Midleren imellem Gud og Mennesket,

- (18,7) maatte være hjemme baade i Himlen og paa Jorden.
- 250 Herren nedsteg nedenfor Jorden at lede om det  
(19,3) fortabte Faar.
- 251 Mennesket opslugt af Forkrænkeligheden som  
(20,1) Jonas af Hvalfisken.
- 253 Theodotion Ephesius, Aquila Ponticus, to jøde-  
(21,1) Proselyter, oversatte i Preghatien var Emmanuel ikke *Jomfru*, men som *Pige*, *Mø*, men som ungt Fruentimmer og det fulgte Ebionitterne.
- 254 De LXX in .....  
(21,2)
- 256 Skriften blev frelst i Ægypten ligesom Jakob  
og  
(21,3) som Herren Apostoli consonant prædictæ interpretationi, et interpretatio consonant Apostolorum traditioni.
- 258 Jesus kunde allerede derfor ei være Josephs  
Søn,  
(21,9) fordi Joseph stammede fra Jachonja, om hvem Herren sagde, ved Jeremias, at *Ingen* af hans Afkom skulde sidde paa  *Davids Throne*.
- 259 Ligesom Adam var uden jordisk Fader, en Søn  
(21,10) af den jomfruelige Jord, over hvilken det ei havde regnet, og som var uarbeidet, saa maatte det og være med Herren.
- 266 Kirkens Samfund er Christi Samfund i den Hel-  
(24,1) lige Aand,  
ubi enim ecclesia, ibi et Spiritus Dei, et ubi Spiritus Dei, illic ecclesia, et omnis gratia, Spiritus autem veritas, Quapropter qui non par-

ticipant eum neque a mammillis matris nutriuntur in vitam, neque percipiunt de corpore Christi procedentem nitidissimum fontem, sed effodiunt sibi lacus detrios de fossis terrenis et de cæno putidum, bibunt aquam, effugientes fidem ecclesiæ, ne traducantur, rejicientes vero Spiritum et non eradiuntur - fide, nostra, quam perceptam ab Ecclesia custodimus et quæ semper a Spiritu Dei, quasi in vaso bono eximium quoddam depositum juvenescens, et juvenescere faciens ipsum vas in quo est. Hoc enim ecclesia creditum est Dei munus, quemadmodum aspiratio plasmationi, ad hoc ut omnia membra percipientia vivificentur, et in eo deposita est communicatio Christi, id est Spiritus Sanctus, arrha incorruptelæ et confirmatio fidei nostræ et scala ascensionis ad Deum.

267  
25,2)

Kiætterne roste sig af at have fundet en god  
Gud, som ikke dømmet

(359)

Nos precamur non perseverare in fovea, quam ipsi foderunt sed segragari ab hujusmodi matre, et exire a Bytho, et absistere a vacuo et membra derelinquere, et legitime eos generari conversos ad ecclesiam Dei et formari Christum in eis, et cognoscere eos fabricatorem et factorem hujus universitatis solum verum Deum et Dominum omnium. Haec precamur de illis, ut illos diligentes quam qui semetipsos putant diligere, quæ enim est a nobis cum sit vera, salutans est eis, si quidem eam recipiant, est enim austero medicamini similis, (342.43 principalis successu 44. principalis confessio\*

(25,7)

4. bog  
360  
(33,8)

Γνωσις αληθης η των αποστολων  
διδαχη και το αρχαιον της εκκλησιας  
καταπαντος τω κοσμω

et character corporis Christi secundum succes-  
siones Episcoporum, quibus illi eam quæ in  
unoquoque loco est Ecclesiam tradiderunt quæ  
pervenit usq ad nos custod sine Script, tractatu  
ple

\* Sidetallene her svarer til 4. bog 26,2 og 26,3

#### *Noter*

Optegnelserne (fasciklen) er registreret således:

Ny kg. Saml. 3647 I 4<sup>o</sup>- 2 B 4.

N 1: + uddrag siderne 45 + 46; 59; 198; 201; 203; 206; 266; 360.

N 2: + uddrag siderne 44; 59; 200; 203; 360.

N 3: se siderne 228; 244 og 88.

N 4: se siderne 245 og 248.

Af oversættelser findes til engelsk:

A. Cleveland Coxe: »The Ante-Nicene Fathers« vol I (1885, genoptrykt i 1989)

Den kan anbefales, hvis man vil se, hvorfra Grundtvig har sine optegnelser, uden at ty til grundteksten.

Grundteksten kan findes i:

A. Rousseau og L. Doutreleau: Irénée de Lyon, Contre les Hérésies (Sources Chrésiennes, Paris 1965-1982).

På dansk fra nyere tid findes:

Jes P. Asmussen: Irenæus' Bevis for den apostolske forkyndelse. Kbh. 1970.

Dette skrift blev fundet 1904 og er oversat fra armenisk.

Grundtvig kendte altså ikke dette skrift, men det kan være et værdifuldt instrument til indføring i Irenæus' forkyndelse.